

נלי זק"ש

נוף עשוי צרחות

חמישה שירים

מגרמנית: אמיר יגל

נלי ליאוני זק"ש נולדה בברלין ב-1891 למשפחה יהודית מן המעמד הבינוני. שיריה הראשונים נכתבו בעת שהיתה בת שבע-עשרה, והחלו להתפרסם בעיתוני רפובליקת ויימאר כשהיתה כבת עשרים. עד מהרה עשתה לעצמה שם כמשוררת, אך שירתה המוקדמת, הרומנטית באופייה, נחשבה שמרנית למדי בברלין התזזיתית של שנות העשרים והשלושים.

בשנת 1940 נשלחה זק"ש לעבודות כפייה בברלין (יהודי העיר ה"שורשיים" עדיין לא נשלחו בשלב זה למחנות הריכוז וההשמדה), אך הודות להתערבותה של הסופרת השוודית כלת פרס נובל סלמה לגרלף, שאף הפעילה למען המשוררת את משפחת המלוכה השוודית, חולצה זק"ש והצליחה להגר יחד עם אמה הקשישה לסטוקהולם, שם נשארה עד סוף חייה. שירתה של זק"ש השתנתה לחלוטין אחרי המלחמה. בעוד שקודם לכן התאפיינה כתיבתה העדינה באופטימיות רומנטית, הרי שמעתה ואילך היתה זק"ש למשוררת קודרת שיצירתה היא קינה מתמשכת על גורל האנושות בכלל ועל גורל העם היהודי בפרט, ונושאה העיקריים הם חוויות הפליטות ופחד המוות. יצירתה המאוחרת מזכירה מבחינות רבות את שירתו של חברה הקרוב, המשורר היהודי כותב הגרמנית פאול צלאן.

כשזכתה ב-1965 בפרס המו"לים הגרמני היוקרתי דיברה זק"ש בזכות הצורך בפיוס היסטורי בין העם היהודי לעם הגרמני, והצהירה שחרף זוועות העבר היא מאמינה באפשרות של קיום גרמני אחר. ב-1966, בהיותה בת 75, זכתה בפרס נובל לספרות בצוותא עם ש"י עגנון. זכורה הצהרתה כי בעוד ש"י עגנון מייצג את מדינת ישראל, היא מייצגת את הטרגדיה של העם היהודי. זק"ש נפטרה ב-1970 והיא קבורה בשטוקהולם.

חמשת השירים הכלולים במבחר זה שייכים כולם לתקופה המאוחרת של שירת זק"ש, והם עוסקים בחוויית הגלות והפליטות. "נוף עשוי צרחות" הוא משיריה המוכרים ביותר ומהיצירות המכוננות של זיכרון המלחמה והשוואה בשירה הגרמנית. השירים "שמך הלך לך לאיבוד" ו"כה רחוק" נכתבו שניהם בהשראת מסע הפליטות המפרך של זק"ש בדרכה מגרמניה לשוודיה. השיר "תקיעת השופר" מושפע בבירור מהגותו של מרטין בובר ומסיפורים חסידיים. ואילו השיר "אחלמה" מוקדש לאביה של זק"ש שהיה אספן של אבנים נדירות. לאחר מותו ב-1930 נהגה המשוררת לעלות על קברו ולהניח עליו אבן סגולה.

א"י

נוף עשוי צרחות

זו השעה הפלנטרית של הפליטים.
זוהי מנוסתם הסוערת של הפליטים.
במחלת הנפילה, המות!

זהו מטר כוכבים קוסמי מתערבת
קסומה
של מפתן דלת, של תנור של לחם.
זהו התפוח השחר של ההכרה,
הפחד!

כבתה השמש של האהבה
היא מעלה עשן!
זה הפרח של החפזון,
נוטף זעה!
אלו הם הציידים!
מהאין, רק מהמנוסה.
אלה נצודים הנושאים את מסתורם
הקטלני אל הקבר.

זהו החול, בפחד
עם זרי פרדה.
זהו שחרור האדמה לחפשי,
נשימתה הקטועה
בענות האויר.

כה רחוק

כה רחוק בתוך השטחים הפתוחים
מכרבלת בשנה
בארץ מנוסה
עם משאה הכבד של האהבה

אזור פרפרים של חלום
כמו שמשיה
בולמת את המציאות

לילה
לילה
כתנת לילה מהגוף
מותח את ריקנותו
והחלל שרק גדל
מאבק ללא שירה.

ים
עם קצף נבואי
מתגלגל
על מצעי המות
עד שהשמש תזרע
את קרני כאבה של השניה.

שמך הלך לך לאיבוד

שמך הלך לך לאיבוד
אך העולם מזדרז אליך
ומציע לך בחירה נאה
את מנענעת ראשך
אך אהובך
מצא לך פעם מחט בערמת השחת
שמעי נא: הוא קורא לך כבר –

תקיעת השופר

אחד היה
תוקע בשופר
משליך ראשו לאחור
כמו שאילים עושים
לפני שהם שותים מהמעין.
נשיפה:
תקיעה
מרחיב את המות באנחה –
שורים
נופלת תפוזת זרעים –
תרועה

האזיר מספר על אור
האדמה סובבת והכוכבים סובבים
בשופר

אשר נושף
וסביב השופר נשרף המקדש
ונשיפה אחת –
וסביב השופר קורס המקדש
ונשיפה אחת –
וסביב השופר מוטל האפר –
ונשיפה אחת –

אחלמה

באחלמה זו
טמונים כל גילי הלילה
וגם אור תבונה קדום
מצית את המלנכוליה
שעוד היתה נוזל
ובכתה
תמיד מבריקה את מותך
סגלית מוצקה